

364/957

II B. 403.

ÁLLAMI ELEMI ISKOLA II. körzet.

NÉPISKOLAI EGYSÉGES VEZÉRKÖNYVEK

549

SZERKESZTIK:

KÖRÖSI HENRIK és QUINT JÓZSEF

A 168.

5.

A MAGYAR FOGALMAZÁS VEZÉRKÖNYVE

A M. KIR. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER ÚR
MEGBÍZÁSÁBÓL ÍRTÁK:

HÁROS ANTAL és KÖRÖSI HENRIK

Ára: 4.40 P

A 168.

A/454.

549

1927. sept. 6.

KIADJA A KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA
BUDAPEST VIII, MÚZEUM-KÖRÚT 6. GÓLYAVÁR.

3. A fogalmazástanítás célja és jelentősége.

A „fogalmazás“ kifejezés az írásművek valamennyi faját jelöli. Önként fölvetődik tehát a kérdés, melyik stilisztikai műfajnak adjunk előnyt a fogalmazás tanításában?

Az elemi fokon a fogalmazás lényege csak az lehet, hogy a tanuló meglévő tapasztalatai alapján *közölni* tudja mindazt, amit átélt, megfigyelt, érzett és gondolt. Mindezeknek a leg-egyszerűbb közlési formája pedig a *levél*.

A jó levél a jó fogalmazás eszménye. Amikor levelet írunk, nem készítünk és nem is kapunk kész vázlatot, nem felelünk feladott kérdésekre és nem végzünk reprodukív munkát. A levélírás alapföltétele az önállóság és a produktivitás.

A levél úgy születik meg, hogy leírunk eseteket, olyan megtörtént, vagy tervbevett dolgokat, amelyek éppen *foglalkoztatnak, érdekelnek* bennünket. Leírjuk úgy, hogy más is *megértse*, érdekesnek találja s ha megfelelő visszhang támad benne, válaszoljon reá.

Levelének anyagát a levélíró maga választja ki, maga rendezi el gondolatait és a maga érdekében törekszik arra, hogy levélével a megfelelő hatást kiváltsa.

Ez a hatás lehet egy egyszerű, jóleső érzés, amit figyelmességünkkel akarunk előidézni. Lehet megnyugtató, aminek értesítésünk nyomán kell fakadnia. Célunk lehet szóraztatás, derűs hangulat ébresztése. Lehet kérés a levélben, s hogy teljesítsék, iparkodunk érzéseket kiváltani. Sorainknak bántó szándéka is lehet. Rokonszenvet, ellenszenvet kelthetünk a legegyszerűbb dolgok megírásával is. A levéllel tehát mindenkor hatást, érzést váltunk ki s így annak megírása nem egyszerű feladat.

Levelünk nyomán helyesírásunkból, de még inkább a stílusból, gondolatainkból, gondolataink elrendezettségéből intelligenciánkra, kulturáltságunkra, általában szellemi képességeinkre következtetnek. A levél csaknem egy vizsgálattal ér föl. Ha nem is tudatosan, de a tudat alatt ez az egyik főoka azoknak az erős gátlásoknak, amelyek miatt a legtöbb ember olyan nehezen fog a levélírásba. Mindenki érzi, hogy leveléből benső én-jére következtetnek, egyéni értékét mérlegelik, hogy „a stílus maga az ember“.

Bármilyen pályára lépjenek is tanulóink, bárhová sodorja is őket az élet, egészen bizonyos, hogy kénytelenek lesznek levelet írni. Ezért föltétlenül szükséges, hogy tapasztalataik, élményeik köréből önállóan tudják kiválogatni, ami megjegyzésre, közlésre érdemes s azt le is tudják írni. Nyugodtan tűzhetjük tehát fogalmazástanításunk eszményi céljául a *jó levelet*.

A fogalmazás tanításával azonban nemcsak „írni“ tanítunk, hanem „olvasni“ is. A jó és a rossz stílus szemléltetésére a fogalmazási órákon számtalan alkalom kínálkozik. Észrevétetjük a magyartalanságot, az üres szófecsérlést, helytelenítjük a frázist, szóval mindazt, ami a nemesebb irodalmi stílus szempontjából kifogásolható.

A fogalmazás tanítása ebben a vonatkozásban különös jelentőségű a legszélesebb népréteg művelődése szempontjából. Ha a tanulót a magyar irodalomban megnyilvánuló nemzeti kincsnek részesévé tesszük, ezzel a nemzetközösségbe való későbbi, tudatos elhelyezkedésének egyik szilárd alapját vetetjük meg.

Az élet sok mindenre megtanít, amire az iskola nem tudott megtanítani. De arra az élet nem ér rá, hogy nyelvünk szépségeit feltárja küzdő, siető embereinek.

A stílusérzéklet tehát az iskola falai közül kell magával vinnie minden növendékünknek. Ha az életbe kikerülnek és üdülésképen könyvet vesznek majd kezükbe, gyönyörködésük csak akkor lesz teljes, szárnyat csak akkor kap a lelkük, ha a könyv stílusát is tudják majd élvezni és értékelni. Ezzel olyan útravalót kapnak az életre, amely önművelésüknek egyik legnagyszerűbb eszköze és biztos alapja.

4. Melyik területről merítsük a fogalmazás anyagát?

Miről fogalmaztassunk? Ez a legnagyobb tanítói gondok közé tartozik. Kéthetenként iratunk egy feladatot és két héten át kutatunk egy jó és főleg kipróbált téma után. A téma kiválasztása valóban elsőrendű kérdés.

Mikor a tanító fogalmazásához anyagot keres, ne azt kérdezze magától: Milyen témát válasszak a jövő héten? Kérdezze azt: Melyik terület támaszt a gyermekben bőven gondolatokat? S vajjon ezek a gondolatok az írásbeli közlésben nem haladják-e meg kifejezési készségét?

A keresett területhez maga a gyermek vezet el bennünket, csak beszéltesük s hallgassuk meg őt. Hallgassuk meg, amikor elmondja, hogy új játékot kapott, tejszínhabos kávé utsonnázott, a dombról leszánkázott. Elmeséli azt is, hogyan törte össze a szódás üveget, hogyan esett a vízzel teli teknőbe, hogyan húzták ki a fogát, hogyan szakadt el az új ruhája. De nemcsak önmagáról tud beszélni. Elmeséli azt is, mit csinál a részeg ember az utcán, hogyan veszekedett a ház-mester. Beszél kis testvéréről, kis cicájáról, a szomszédokról, az utcájabeli tüzesetről, a megvadult lovakról stb. És honnan veszi a gyermek ezeket a meséket? Kivétel nélkül a legközvetlenebb szemléleti köréből, életének apró eseményei közül. Első-

Előzetesen semmiféle utasítást se adjunk. Engedjük szabadon írni a gyermekeket. A lényegesebb hibáknak elejét vettük a megelőző bírálati órákon és hogy miféle új hibák merülnek fel, azt előre nem tudhatjuk. Legfeljebb annyit jegyzünk meg: Manci, ne feledkezz meg a pontokról! — Juci, lesz-e sok „és“? stb.

Stiláris szempontból a legelső írásbeli fogalmazáshoz sem adunk utasításokat, mert csak megbénítjuk vele a gyermekeket. Az első és a 16-odik fogalmazás előkészítése között mindössze annyi a különbség, hogy az első fogalmazást csaknem valamennyi gyermeknél megelőzte a szóbeli elmesélés, míg a 16-odik feladatot előzőleg alig 2—3 tanuló meséli már csak el és azok sem részletesen, inkább csak jelzik, hogy miről fognak írni.

Lássuk már most, hogy a II. elemi osztályban hogyan folynak le a fogalmazási órák.

Tétel: A Mikulás.

Előkészítés. A feladat előkészítése már napokkal előbb megkezdődött. A tanító a gyermekek figyelmét felhívta a piac idényszerű jelenségeire, a Mikulás-kirakatokra. Erről a gyermekekkel több alkalommal beszélgetett, amikor azok kívánságaikról is beszámoltak.

Az utolsó napon azzal búcsúzott el a tanító a gyermekektől: „No, majd holnap elmeséletek, mit hozott a Mikulás. Tudom, minden ügyes, jó gyerekek lesz mesélnivalója!”

A Mikulást követő napon a gyerekek maguktól kezdtek mesélni. Adódott azonban eset, hogy ez nem történt meg. Ilyenkor a tanító azindította meg a beszélgetést. Megkérdezte a gyerekektől: „Miért voltatok ma reggel hangosabbak, mint máskor? — Miről beszélgettetek?” — Most már egy pár gyerek önállóan mesélt a Mikulásról. Mindegyik elmondta, hogy *mit kapott*. Ezzel azonban a tanító nem elégedett meg. *Hogyan kaptad?* — kérdezte. Odaadták? Megtaláltad? Reggel vagy este? *Ki látta a Mikulást? Milyen volt?* Miután már 6—8 gyerek mesélt s a tanító látta, hogy mindegyik gyermeknek van közölnivalója, csak ennyit mondott: „Látom, hogy mindannyian szeretnétek nekem mesélni. És én kíváncsi is vagyok rá, hogy milyen volt a Mikulás-nap Janinál, Bélánál, mindegyikteknél. Írjátok le! De úgy, hogy megtudják ám belőle mindent. Mintha csak én is ott kukucskáltam volna be az ablakon, ahol a jó Mikulás bácsi leste, hogy kint vannak-e már a cipők?”

A gyermekek azután elkészítették fogalmazásaikat. A feladatokat alább, ahogy a bírálati órán sor került rájuk, közöljük.

Bírálati óra. Fiúk, ma felolvassuk a Mikulás-feladatokat.

A legtöbb nagyon érdekes, de különösen 2—3 gyereké olyan szép, mint egy mese. Mit gondoltok, kié? (Az osztály már ismeri a jó fogalmazókat.) Az ám, de most a Jancsié is jól sikerült. FigyeljeteK jól! De csak azt mondjátok meg, ami csúnya? Nem, azt is, ami szép!

(II. osztályban még a tanító olvassa fel a fogalmazásokat. Gyakran megtörténik, hogy a megfelelő részeket, vagy esetleg az egész feladatot kétszer is fel kell olvasnia, mert első hallásra a tanulók nem tudják megjegyezni és elemezni. A fogalmazások felolvasásában a megfelelő hangsúlyozás igen fontos. A legtöbb esetben ugyanis a hangsúllyal irányítjuk a figyelmet a kiemelő bírálati szempontokra.

A feladatokat aszerint csoportosítjuk, hogy a gyermekek előbb a régi szempontokból bíráljanak, majd egy újabbal bővítjük a bírálati szempontokat. A dolgozatok első csoportja azt szemlélteti, hogy *értelmes-e a feladat, vagy sem*. A második csoportban a *tagolatlanságot* látjuk. A harmadikban az *idegen kifejezéseket, a kötőszó- és szóismétléseket*.

A megelőző bírálatok alapján mindezek már ismert szempontok a gyermekek előtt és szinte minden irányítás nélkül rátalálnak. Természetesen, hogy a csoportosítás csak a tanítóban él tudatosan. A gyermekek az első csoportbeli feladatokban is megjegyzik és javítják a szóismétléseket, ugyanígy bele fog simulni ebbe a hármas csoportosításba pl. a stílust élénkítő formák megdicsérése stb.

A negyedik csoportosításban nyújtjuk az új szempontot: *Olyan világosan írták-e még a gyerekek a dolgokat, hogy azokat magunk előtt is mintegy megelevenítve lássuk*.

Dicséret formájában ez a szempont már eddig is szerepelt, de aki nem így dolgozott, nem hibáztattuk. Mostantól fogva ez is hibának számít, melyet a gyerekek ezentúl, mint ilyet, keresni fognak feladatukban.

Ez a feladat azért alkalmas ennek az új szempontnak a tudatossá tételére, mert több gyermek igen szemléletesen festi le a Mikulást.

A bírálat sorrendje, hogy először maga a feladat írója bírál és javít, azután az osztály s végül a tanító. Ha a szépet, a helyeset akarjuk kiemelni, úgy előbb az osztály bírál, majd ha szükséges, a tanító.

A tanító a bírálati órán nyíltan használhatja a javítások alkalmával készített jegyzetét. A gyermekek így meggyőződnek arról, hogy a tanító behatóan, komolyan vizsgálta meg dolgozatukat s ennek következtében alaposabb munkára fognak törekedni.)

Az értelmesség szempontjából csoportosított feladatok:

Mikulás-reggel.

Reggel, mikor felébredtem, hipp-hopp, már ki is ugrottam az ágyból és persze az ablakhoz mentem. Hát Istenkém, nem volt az ablakban semmi. A mama nézte, hogy mindjárt sírni kezdek és azt mondta, biztosan tréfából másik ablakba tette a Mikulás az ajándékot. Hát úgy is volt.

Miért tetszett? Az osztály szabadon bírál. Megdicsérik a felkiáltásokat: „hipp-hopp!“ — „Hát Istenkém!“ Elmondják, hogy érdekes, sőt akad, aki magától megjegyzi, hogy mindent jól megértettünk. Ha nem, megkérdezi a tanító: „Jól megértettük-e minden mondatát?“

Lajos, azt írtad, nem volt az „ablakba“ semmi. *Hol* nem volt semmi? Az „ablakban“. Így hangzik jól. Gyorsan írj hozzá egy „n“-et!“

Az építőkő.

A kis testvérem folyton azt mondta: mit hoz a Mikulás? A mult évben katonajátékot hozott, amit nagyon szerettünk volna. Most építőkőt gondoltunk ki és azért voltunk oly kíváncsiak, hogy mit hoz a Mikulás. El is hozta az építőkövet. Igaz, hogy nem olyan nagyot, de ez is jó. Úgy örültünk neki, mindjárt építettünk templomot, várat meg kutat.

Gabi, nem ütötte meg valami a füledet ebben a mondatban: „Most építőkőt gondoltunk ki stb.“ Hogyan hangzik helyesen? Figyelmetlen voltál, mert egyszer jól írtad s egyszer meg rosszul.

Megértettük-e minden mondatát? Látjuk-e, hogy Gabi örült az építőkőnek? Miből látjuk? Megdicsérjük érte, hogy nemcsak azt írta: „nagyon örültém“, hanem látjuk is, hogyan örült.

(A II. osztályban, mint azt több feladatban látni fogjuk, nem hibáztatjuk még az ilyen, többnyire üres, frázisszerű kijelentéseket, mint amilyen a „nagyon örültem“. De aki az ilyen általános kijelentésnek tartalmat is ad, bár csak öntudatlanul, azt mindenkor megdicsérjük, hogy ezzel nevelőleg hassunk.)

Ez különben egyike a legmagasabb bírálati szempontoknak, amelynek tudatos alkalmazását legfeljebb az V—VI. osztályokban kívánhatjuk meg. A tervszerű szoktatást azonban már a II. osztályban megkezdjük, ha még nem is indítunk szigorú hadjáratot az üres szavak, üres mondások ellen.)

Most Lajos feladatát olvasom fel. De jól figyeljetek ám, mert aki nem figyel, nem fogja megérteni.

(A felolvasásnál éreztetjük a zavarosságot. Az értelmet-

len mondatok után nagyobb szünetet tartunk. Legyen ideje az osztálynak megérezni, hogy még vár valamit, a gondolat nincsen befejezve s ime, már egy új gondolat következik.)

Mikulás.

A kirakatba annyi minden van és már úgy vártam. Hát az ablakban reggel egy csomag teasütemény volt és azt kaptam én. A kirakatok most nagyon szépek voltak, a kirakatok, szép Mikulások, meg minden piros. Én nem kaptam.

A gyerekek megjegyzései: „Mit nem kapott?“ — „Nem írta oda, hogy úgy várta a Mikulást.“ — „Látod, Lajos, nem értettük meg, hogy mit nem kaptál. Nem értettük meg, hogy mit vártál. *Nem volt értelmes a feladatod.* Gyere ki, meséld el!“ A feladat kijavítása az általános részben kidolgozott javítási mód alapján történik.

Lássuk, Bandi, meg vagy-e elégedve a feladatoddal? (A tanító hangsúlya fontos!)

A Mikulás.

Féltem, mert a mama mondta, mert rossz voltam. Folyton, ahogy az ablakból jött hozzánk a Mikulás. Én elbújtam és sirtam, de nem kaptam verést.

A gyermekkel szóbelileg fogalmaztatjuk meg újból a feladatot s 1—2 mondatot feliratunk vele a táblára.

Gyula sem lehet ám meglegedve a dolgozatával!

A Mikulás.

Én, mikor jött a Mikulás, én úgy vártam, hogy jöjjön. Azt mondta a mamám és ott is volt. Reggel volt sok cukor. A Mikulás sok mindent hozott, cukort hozott a Mikulás a cipőbe. A mamám mondta, és este kilettek az ablakba, reggel volt benne szaloncukor. Én úgy vártam már.

Bírálat és javítás, mint az előbbieknél.

(Az ilyen gyermekekkel a legközelebbi fogalmazáskor különös gonddal foglalkozunk. Az előkészítés alkalmával föltétlenül meghallgatjuk írnivalójukat, mint szóbeli fogalmazást. Munkaközben is figyelemmel kísérjük őket s irányítjuk: Olvasd át, ami már kész! — Nem kell sokat írnod! stb.)

Megtörténik, hogy az értelmes feladatokban is találunk egy-egy értelmetlen mondatot. Ezeket a tanító jegyezze föl magának s a szövegből kiemelve javíttassa. Ha az idő nem

engedi, vagy megbízhatunk a gyermek értelmességében, akkor csak szóbeli fogalmazással, tábláírás nélkül javítsunk.

Az akár egészben, akár egyes részleteiben értelmetlen feladatot feltétlenül irassuk le újra az érdekelt gyermekekkel. A tanító az új feladatot idején javítsa át és adja vissza; hogy a gyermek a következő fogalmazási óráig letisztázhassa.

Ugyancsak ebbe a csoportba sorozzuk azokat a feladatokat, amelyekben a jelen és múlt idő, egyes- és többesszám keverése, más hasonló értelemzavaró hiba vagy kihagyás fordul elő. Valamennyinek javítása szóbeli fogalmazással történik. Ha a javítás egyszerű közbeszúrással vagy áthúzással elintézhető, azt nyomban elvégeztetjük és nem iratjuk le újból a fogalmazást.)

Tagolatlan és idegen kifejezéseket tartalmazó feladatok csoportja:

Béla feladatát fogom most felolvasni! Az első elolvasás után az ő feladatáról is azt gondoltam, hogy értelmetlen. Pedig szépen, értelmesen fogalmazott. Hallgassátok csak meg, mi volt az oka, hogy mégis olyan nehezen értettem meg.

Darálva olvassa fel a tanító, éreztetve a pont hiányát.

A cipőpucolás.

Mikuláskor este azt kérdezte a mamám, kitisztítottad a cipődet? Gyorsan megkerestem a cipőpasztát meg a kefét és kipucoltam és a kis testvéremét is, aki csak három éves van még egy pólyás is, de annak nincs cipője és kitettük neki az én szandálomat és reggel volt benne egy csörgő és nekem egy tolltartó és az Árpádnak egy huszársapka az már nekem van.

Az ilyen feladatok javítása akként történik, hogy a tanuló maga figyelmesen és fennhangon olvassa el feladatát. Olvasás közben jobban megérzi a szüneteket s azonnal kitétetjük vele a pontot. Ha nem talál rá, az osztály segíti. A fölösleges „és“-t áthúzzuk.

(A legértelmesebb feladatban is akadhat egy-egy hosszabb lélegzetű mondat, amit meg lehetne szakítani. Ezeket a mondatokat a tanító megjegyzi. Bírálati órán az ügyesebb gyermekeket egyszerűen figyelmeztetjük rá. Keresék és javítsák a hibát önállóan. A gyengébbekkel hangos felolvasatás alapján végeztetjük el a javítást. Az új mondat nagy kezdőbetűjére felhívjuk a figyelmet.)

Béla feladatát a mondatok megjelölése után tovább bíráljuk. Ha sem ő, sem az osztály nem veszi észre az idegen kifejezéseket, a tanító tereli rá a figyelmet. Így:

Béla feladatában egy-két kifejezés nem tetszik nekem.

Lássuk mindjárt a címét: „A cipőpucolás.“ — Olvasd fel, Jani, feladatod első mondatát! „Este nagyon szépen kifényesítettem a cipőmet.“ Mennyivel szebb! Hogyan írhatnád másképp ennek a feladatnak a címét? „A cipőtisztítás.“

Még egy idegen szót találtam: cipőpaszta. Mit írunk helyette?

Pista is így kezdi feladatát:

A jó Mikulás.

En este kipucoltam a cipőmet, meghozzá mind a kettőt. De a mama tette az ablakba, mert én nem érem föl. Aztán szépen lefeküdtem. Kicsit sötét volt még reggel, mikor felébredtem. De abban a pillanatban a szívemben éreztem a Mikulást és mindjárt odanéztem az ablakra. Láttam, hogy mindenféle van benne. Egy székre fölálltam és kivettem a sok cukrot és egy virgácsot, amelyik tele volt akasztva.

Különben milyen a feladat?

Szóisméltléseket tartalmazó feladatok csoportja.

Most Kornél feladata következik!

Mikuláskor.

En kaptam cukrot és csokoládét és két darab cukrászsüteményt kaptam. És egy mandarint kaptam.

Kornél, nekem nem nagyon tetszett a feladatod! Figyeld csak és találd ki, miért nem tetszett? (Úgy a kötőszó-, mint a szóisméltlést (kaptam) könnyen fölfedezik a gyermekek. Elősegíti ezt, ha a tanító megfelelő nyomatékkal olvassa fel a fogalmazást.

A javítás hangos felolvasással, szóbelileg történik. Majd a gyermek a tanító előtt áthúzza a fölösleges szavakat és beírja az új kifejezést, amennyiben az szükséges. Az új kifejezés keresése az általános részben közölt módon történik.)

A következő feladat felolvasása, bírálata és javítása az előbbihez hasonló.

Mikulás-napja.

Azért várja minden gyerek a Mikulást, mert akkor sok ajándékot kap. En is sok ajándékot kaptam a Mikulástól. Kaptam sok cukrot, játékot és egy ördögöt. Virgácsot szerencsére nem kaptam.

Az ilyen munkát mindenkor úgy állítsuk be, hogy a gyerekek lelkesedéssel szívezzék a más feladatát. „Segítsetek már Pistán, hadd legyen eggyel több szép feladat!“

(Egy hibát szemléltető valamennyi feladatot azonban nem szükséges felolvasni. Ráérünk azokat a végén csoportosítás nélkül ismertetni. Ha ugyanis rá van irányítva a figyelem, nem nehéz a hibára találni. Az igazi figyelő, kutató munka, mikor az óra végén szabadon bírálhatnak. Hagyjunk akkorra is valamit.)

A tanító mindenestre megjegyyez magának minden kijavítandó esetet, hogy a bírálati óra végén ellenőrizhesse, sor került-e valamennyire. Könnyen megtörténhet ugyanis, hogy valamelyik más szempont szemléltetésére alkalmas feladatban is fordulnak elő olyan hibák, amelyekre esetleg vissza kell térnünk, nehogy a bírálat során elhanyagolódjanak.)

A világos, a dolgot megelevenítő fogalmazások csoportja:

Említettem, gyerekek, hogy néhány feladat olyan szép, mint egy kis mese. Most egy ilyen olvasok fel:

A Mikulás látogatása.

Én meg a testvérem már ágyban voltunk. Az anyuka meg az apuka az asztalnál ültek. Egyszerre valaki bekopogott. Háromszor hallatszott: kop, kop, kop. Anyuka mondta: szabad. Bejött a Mikulás. Hófehér ruhában volt, nagy szakállá volt. A kezében volt egy nagy bot, az oldalán volt egy tarisznya. A testvérem majdnem sírt, én is féltem egy kicsit. A Mikulás aztán kiosztotta az ajándékokat. Először apukának adott egy nyakkendőt, aztán nekem festéket meg csomagba cukrot meg kockát. Anyukának akkor nem hozott semmit. Én mindjárt adtam neki a cukorból. A Mikulásnak meg kellett köszönni mindent és akkor a szegény öreg Mikulás csoszogva elment a többi gyerekekhez.

Miért tetszik? Megjegyzések: mert azt írja: kop, kop, kop. — Egy másik: Nekem az tetszett, hogy adott a mamájának cukrot. — Egy harmadik: Érdekes, hogy a Mikulás csoszogva elment.

Ha az osztály magától nem mondja, a tanító kérdezze: Milyen volt a Mikulás? Hogyan járt? Le tudnók-e rajzolni? Miért? Mert úgy írta le, hogy mindent tudunk a Mikulásról. Magunk elé tudjuk képzelni. — Derék fiú vagy, Imre!

Sanyiéknál is járt a Mikulás. Lássuk csak, az milyen volt?

Jön a Mikulás.

Anyuka azt mondta, hogyha jó leszek, el fog jönni majd a Mikulás. Egész nap jó voltam és jött is. Hozott kis Mikulást, egy koszorú fűgét, 10 deka drázsét. Mindennek nagyon örültem. Mikor elment a Mikulás, lefeküdtem.

Milyen volt a Sanyiék Mikulása? Miért nem tudjuk? Látod, Sanyi, pedig nagyon kíváncsiak vagyunk. Miért volt szebb Imre feladata? Sanyi, meséld el te is, milyen volt a Mikulás?

Bandi is látta a Mikulást. Ugy-e, Bandi? Felolvasom az ő feladatát is.

Nálunk volt a Mikulás.

„Nagy süvege, nagy szakállá, puttonyt is köt a hátára“ ez a Mikulás bácsi. De egészen ilyen volt, mikor bejött hozzánk. A testvérem az asztalnál volt, de én az ágy alá bujtam. Akkor ő is az ágy alá bujt, kihúzott engem és jól megvert, de nem fájt. Akkor azt mondta, hogy imádkozzunk. Imádkozás után tudjátok-e, mit kaptunk? Egy nagy skatulyát, ami tele volt szaloncukorral, fügével, datolyával meg egy tábla csokoládé is volt benne.

Mit szóltok, mit írt ez a Bandi a Mikulásról? — Azt, amit a versben tanultunk. — Úgyes fiú vagy, Bandi megdicsérlek érte. — Mi tetszik még a feladatban? — Kérdezi: „tudjátok-e, mit kaptunk?“ — Helyes. —

Egy idegen kifejezés ütötte meg a fületem. (Legtöbbször nem ismerik fel.) Felolvasom azt a mondatot, figyeljétek! A tanító nyomatékka olvassa. Jó magyar szavunk is van a skatulyára. Ki tudja?

Nagyon szép volt a feladatod, Bandi, csak még azt szeretném tudni, mi rossz fát tettél a tűzre, hogy az ágy alá bujtál?! (Feleletet nem igen várunk.)

Gyurinál is járt a Mikulás. Figyeljétek csak, milyen volt?

A Mikulás.

Én, mikor megláttam a Mikulást, nagyon megijedtem. Azt mondta nekem, hogy jó vagyok-e. Én azt mondtam, hogy csak kicsit szokok rossz lenni. Akkor azt mondta, ha mindig jó volnék, többet hozott volna. És adott nekem egy bricsesz-nadrágot. Nagyon örültem neki. Most is abba vagyok.

Miséld el, Gyuri, milyen volt a Mikulás? Segítő kérdések: Milyen volt a süvege? — Ruhája? — Mikor volt ott?

De valami tetszik nekem ebben a feladatban. Gyuri nemesak azt írja meg, hogy mit kapott, hanem azt is, mennyire örült a bricsesz-nadrágnak. Most is „abban“ van. És nem „abba“, Gyurka!

(A II. osztályban tehát nem kívánjuk, hogy a gyermek

saját gondolatát az élményhez fűzze. De ha hozzáfűzte, megdicsérik. Így követőkre talál.)

Gyenge feladatok csoportja:

Peti feladatával nem vagyok megelégedve.

Mikulás.

Én kaptam Mikulásra egy krampuszt 'vasvillával megputtonnyal, azt a mamától. Kaptam új tollat egy skatulyában a papától. A nagynénikém hozott cukrot és a nagy-mama sült gesztenyét.

Miért nem? — Mit nem tudunk? Hogyan kapta, mikor stb.

Ha a Mikulás megtudja, hogy így takarékoskodol az írással, jövőre nem hoz ám ennyi mindent, hogy még kevesebb írnivalód legyen.

Jancsi feladata nagyon *szép!*

Mikulás.

Én a kis testvéremmel együtt kaptam egy kis kosarat tele cukorral.

(Az ilyen feladaton a gyermekek többnyire nevetnek. Jancsit kikérdezzük a Mikulásnap körülményekről, de nem faggatjuk tulságosan. Ilyenkor rendszeren makacsul ragaszkodnak ahhoz, hogy nem történt semmi. A faggatás helyett megfigyeléseit kérjük számon, mit látott a piacon, a kirakatokban? A gyermek így meggyőződik megfigyelései hasznáról és feldereng benne annak a tudata, hogy aki nyitott szemmel jár, annak mindig van tapasztalata, mesélnivalója. A legközelebbi feladat íratásánál az ilyen gyermeknél ne mellőzzük az előkészítésnél a szóbeli fogalmazást.

Nem csoportosított feladatok:

Miután 10—12 tervszerűen csoportosított feladaton sikerült új bírálati szempontot adni, valamint a régieket felidézni, a többi feladatot ötletszerűen vehetjük sorra. A gyermekek lehetőleg minél kevesebb, vagy éppen semmiféle irányítással végezzék most már a bírálat munkáját. Pl.:)

A kirakat.

Elmentünk az anyukával sétálni. A kirakatban sok játék volt. Kértem anyukát, hogy vegyen. Azt mondta anyuka, hogy majd hoz a Mikulás, ha jó leszek. És jó voltam és hozott egy pisztolyt és egy sapkát.

Megjegyzések: „Ismételte azt, hogy „anyuka“, meg sok „és“ van benne.

Régen várt Mikulás.

Nagyon kívántam már a Mikulást. Minden nap van egy kirakat, amiben a pokol van. Piros lángok vannak és olyan piros ördögök vannak a lángok között. Nagyon szerettem volna azt kapni Mikulásra. De csak egy egész piros ördögöt kaptam. Egészen piros, csak a két szarva, meg a farka van feketéből.

(Ebben is észreveszik a szóismétlést. A második mondat értelmetlen, kiemeljük. Szóbelileg javítjuk. A gyermek húzza át az értelmetlen mondatot, valamint az ismétlődő szókat s az áthúzás fölé írja a helyes szöveget, illetve szót.)

Hanem, gyerekek, van itt egy kis fiú, akihez nem jött el a Mikulás. Már a feladat címéből láttam, hogy itt baj van.

A nagy sírás.

Este nagyon szépen kifényesíttem a cipőmet és az ablakba tettem. Kértem a jó Istent, hogy csak hamar legyen reggel. Hamar lett reggel és én, ahogy kinyitottam a szememet, az ablakhoz futottam. De aztán nagyon sírni kezdtem. Tudjátok, mi volt az ablakban? Egy virgácson egy cédula és arra az volt ráírva: „a rossz gyerek megkapja jutalmát“. Úgy sírtam, hogy anyuka aztán vett nekem egy kis krampuszt, aminek puttonya is volt és a puttonyban meg cukor.

Milyen jó is az az anyuka! Mit csináltál, hogy a Mikulás elkerült? (A feleletet elvárjuk.) De a feladat szép! — Mi tetszik? — Kértem a jó Istent... — Kérdez a feladatában stb.

Hanem annál többet kapott István. Ő jó fiú, meg is érdemli.

Az ajándékok.

Alig vártam már a Mikulást, mert tudtam, hogy sok ajándék lesz az ablakban. De nem is az ablakban volt! Hanem találjátok ki, hogy hol? Az ágyam mellett van egy szék és arra volt rátéve egy krampusz anyukától, csokoládéállatok a nagynénikémtől, egy virgács tele az Erzsitől, új nadrágtartó meg keztyű anyukától meg apukától és kamasli is, a nagypapától csokoládészivar és még a cipőm is tele volt mindenfélével. Akkor fölkeltem, megmosdottam és felöltöztem és mindenből tettünk egy skatulyába és levittem a ház-

mesterkislánynak. Akkor a házmesterkislány feljött és együtt játszottunk: „Amerikából jöttem...”

Mi tetszik? — Mi nem tetszik? — Az egyik szót ki kell cserélni magyarrá. — Mit fogsz írni, István, a skatulya helyett?

Mikuláskor.

Én kaptam cipőt, krampuszt, csokoládét, diót a cipőmbé. Nagyon meg voltam elégedve a Mikulással. Tavaly nem kaptam ilyen sokat.

Ebben a feladatban észreveszik, hogy a gyermek élményéhez hozzáfűzte saját gondolatát. Magasabb osztályban föltétlenül megbírálnók, hogy a „meg voltam elégedve” kifejezés nem idevaló. II. osztályban azonban még nem tesszük szóvá, ha csak valamelyik értelmes gyerek magától fel nem fedezi. Ebben az esetben egy kis erkölcsi oktatás alapján „nagyon hálás vagyok a Mikulás bácsinak”, vagy más hasonló szerénységre és hálára nevelő kifejezési formát helyettesítünk be.

A legjobb, leghatásosabb feladat:

Gyerekek, szándékosan hagytam utoljára Pali feladatát. Mit gondolsz, Pali, miért? Jó a feladatod, vagy rossz? No, majd mindjárt meglátjuk. — A tanító, valósággal megjelentve olvassa, de minden túlzás nélkül.

Mikulás-reggelén.

Mikulás-reggel fel akarom húzni a cipőmet. Nem megy. Nézem, nézem, mi lehet benne? Hát egy csomag. Mi van a csomagban? Csupa szalóncukor. Ki tette bele? „Nem lehet az más, csak a Mikulás!”

A hatásból is, amelyet a gyermekekben az ilyen dolgozat kivált, mérlegelhetjük a dolgozat értékét.

Ilyen megjegyzéseket kapunk: Szép, hogy mindig kérdez és felel. Szép, hogy a végén azt írta, amit versben tanultunk.

A tanító egy óvatos megjegyzéssel érinti a lényegét: Jól kiválasztotta Pali, ami a legérdekesebb volt. Nagyon kedves, vidám fiú vagy, nagyon szép a feladatod.

Ilyen feladatnál nem mélyedhetünk a részletekbe. Óvatosak legyünk, nehogy a többi is ennek a feladatnak a mintájára dolgozzék, mert másnak nem fog így sikerülni. Ellenben Pali mindig megéri majd, hogy miből mit, mennyit, mikor és hogyan kell írnia, mert ösztönös tehetség.

Tehetséges fogalmazó minden évfolyamban akad egykettő, mint ahogy annyi jó rajzoló vagy ügyes tornászt is találunk minden osztályban.

A bírálati órát azzal fejezzük be, hogy mindenki nézze meg, hány helyesírási hibát követett el. Akiknél e téren haladást látunk, azokat megdicsérezzük, akik nem javulnak, vagy hanyatlanak, azokat korholjuk.

Helyesírási szempontból a II. osztály igen nehéz feladat elé állítja a tanítót. Minden hibás szót át kell húznia és a helyeset vörös tintával a hibás fölé írnia. Csak az ú. n. figyelmetlenségi hibákat bízhatjuk a gyerekekre, hogy önállóan javítsa. Az első 3—4 feladat után itt is nagy javulás mutatkozik majd. Mindenesetre azt meg kell engednünk a gyerekeknek, hogy írásközben helyesírási kételyeikkel zaklassanak bennünket. Ezzel sok hibának vehetjük elejét. A helyesírási hibák számát már ezen a fokon is jelöljük.

Tanulságok. Megállapítható, hogy a közölt feladatok oly nagy változatosságot mutatnak, amilyent II. osztályban csak kevés fogalmazásnál érünk el. (Esetleg a mozgó fognál, az apró baleseteknél.)

Igazolt tehát az az állításunk, hogy a jó fogalmazások titka legfőképpen a megfelelő témakörben rejlik. Ne keserítse el tehát a tanítót az, ha a 10-ik feladat átlagban esetleg gyengébb lesz, mint a negyedik. Legfeljebb azon gondolkozzék, hogy ennek a kevésbé sikerült feladatnak a témakörét miképp hozza közelebb a gyerekekhez.

Fogalmazástanításunk sikerének másik biztosítéka kétségtelenül a helyesen vezetett bírálat.

A II. osztály bírálati óráján a következő szempontok szerepelnek:

1. *Értelmes* legyen a feladat. Ez a szempont sok fokozatot rejt magában. Ide tartozik a gondolatok sorrendje, megisméltése, a gondolatok közötti összefüggés. Ezeket külön-külön a II. osztályban nem vehetjük fel bírálati szempontjaink közé. Leghelyesebben járunk el, ha ezen a fokon ennek a legfontosabb szempontnak követelményeként magunk elé tűzzük: *A feladatot értse meg mindenki.*

2. *Tudjon a gyermek mondatokra tagolni.* Az írásjelek alkalmazása lépésben halad a nyelvtanítással.

3. *Szoktassuk le a gyerekeket a kötőszó- és a szóisméltésekről.* Tanítsuk meg ezek elkerülésére, helyettesítésére.

4. *Az idegen kifejezéseket küszöböljük ki a fogalmazásból.* Használjon a gyermek ezek helyett magyar szót.

Ez a négy szempont foglalja magában azt a követelményt, amit a II. osztályban el kell érniük.

Kedvező körülmények között ezt a négy szempontot még a következőkkel bővíthetjük.

5. *Ne térjen el a gyermek a tárgytól.* Apró kilengéseket a közölt dolgozatokban is tapasztalhattunk. Pl.: az egyik gyermeknek nagyon fontos volt, hogy a házmester kislánnyal mit játszott. Ha rá nem csengetnek, bizonyára folytatása is lett volna. Így azonban nem volt az eltérés olyan szembe-tűnő, hogy ezen a fokon javításra szorult volna.

6. *Olyan világosan írják meg az eseményeket, hogy ma-junk előtt lássuk az egész jelenetet.*

Ezeken kívül vannak olyan szempontok, amelyeknek alkalmazását megdicsérjük, de általában nem követeljük meg.

Ilyenek:

1. *A stílus élénkségét előmozdító kérdések, felkiáltások, idézetek alkalmazása.*

2. *Önálló, sajátos gondolat vagy érzés kifejezése.*

3. *Szép kifejezések kiemelése.*

4. *Üres, általános szövegek kitöltése tartalommal.* (Pl.: Úgy örültünk neki, hogy mindjárt építettünk belőle.)

Ezek a szempontok majd csak a III. osztályban emelkednek tulajdonképeni tekintélyre és erősödni követendő jelentőségűvé. A II. osztály, amennyiben figyelemre méltatja e szempontokat s ezek szerint halad is, valóban előkészíti és biztosan megalapozza a III. osztály nehezebb munkáját.

A bírálati szempontokat egymástól elszigetelve, elkülönítve tárgyalni nem lehet. Ugyanaz a feladat több szempontból is bírálható, nem lehet tehát rendszer szerint egységekre tagolni a bírálati órát.

Ahol mód és alkalom kínálkozik, megjegyzéseink közé hintsük el az erkölcsi vonatkozásokat. Csakis így érhetjük el, hogy annak a kis léleknek, a gyermeknek nemcsak kifejezései fognak nemesedni, hanem megszépül a tartalma, egész gondolat- és érzésvilága.

15. III. osztály.

A III. osztály fogalmazási óráin a II. osztály munkájával megteremtett alapra építünk tovább.

A *szóbeli fogalmazást* ezen a fokon se hanyagoljuk el. Adjunk a gyermeknek bőven alkalmat, hogy iskolánkívüli apró, érdekes élményeit elmesélje. Kérdéseinkkel azonban szoktassuk rá, hogy az elmondott eseményhez most már *fűzze hozzá saját gondolatait.*

Megkérdezzük: Mit érzel, mikor beteg embert láatsz? Mondj valamit arról a kocsisról, aki üti a lovat, amiből látjuk, hogy rosszalod, amit tesz. Mert így nem tudjuk, nem